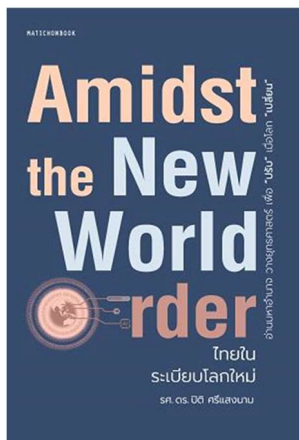

บทปริทัศน์หนังสือ:

Amidst the New World Order ไทยในระเบียบโลกใหม่

จักรี ไชยพินิจ *

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงชื่อของ “ปิติ ศรีแสงนาม” แล้ว ผู้ที่อยู่ในแวดวงวิชาการมักรู้จักกันดีในฐานะอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการและสาธารณชนเป็นจำนวนมากจึงมักนิยามอาจารย์ปิติว่าเป็น “นักเศรษฐศาสตร์” อย่างไรก็ดี นักเศรษฐศาสตร์ในแบบอาจารย์ปิติอาจไม่ใช่ “นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” ในแบบที่ผู้อ่านติดภาพว่า ต้องเป็นผู้ที่อธิบายปรากฏการณ์ทุกอย่างด้วยกราฟและเส้นตรงเส้นโค้งจำนวนมหาศาล หากแต่พิจารณา

* รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำกลุ่มวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

** ได้รับบทความ 19 พฤศจิกายน 2565; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 19 ธันวาคม 2565.

ถึงผลงานทางวิชาการและบทบาทในด้านการบริหารของอาจารย์ปิติแล้ว คงยากนักในการนิยามอาจารย์ปิติว่าเป็นนักเศรษฐศาสตร์เท่านั้น และก็เป็นเรื่องยากเช่นเดียวกันในการนิยามว่าอาจารย์ปิติเป็นอะไรเช่นกัน เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะในส่วนของตำแหน่งการบริหารนั้น อาจารย์ปิติเคยดำรงตำแหน่งบริหารที่สำคัญเช่น ผู้ช่วยคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้อำนวยการศูนย์เศรษฐกิจระหว่างประเทศ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ตำแหน่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์และความสามารถในการบริหารจัดการ

ในส่วนของงานวิจัยและผลงานทางวิชาการนั้น งานของอาจารย์ปิติได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็น “สหวิทยาการ” (multidisciplinary) ที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณต่าง ๆ โดยเฉพาะอาเซียนและคู่ค้าที่สำคัญของอาเซียน ทั้งยัง มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงถึงตัวแสดงที่เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ อาทิ สหรัฐอเมริกา จีน อินเดีย ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ปิติจึงเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศอาเซียนอย่างมาก ความรู้ความสามารถข้างต้นนี้ได้รับการยืนยันจากรางวัลบุคคลดีเด่นประเภทผลงานวิชาการจากหลักสูตรนักยุทธศาสตร์ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ และนักวิชาการแลกเปลี่ยน ณ มหาวิทยาลัยปักกิ่ง ประเทศจีน ในปัจจุบัน อาจารย์ปิติได้รับการคัดเลือกจากมูลนิธิอาเซียน (ASEAN Foundation) ให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการบริหารอีกด้วย

ตามที่กล่าวมาในข้างต้นนี้ ด้วยตำแหน่งทางการบริหารประกอบกับผลงานทางวิชาการจำนวนมากมหาศาลนั้น ทำให้อาจารย์ปิติได้สร้าง “องค์ความรู้” อันมีคุณูปการต่อวงวิชาการอย่างมากทั้งในส่วนที่เป็นรัฐศาสตร์ ส่วนที่เป็นเศรษฐศาสตร์ ส่วนที่เป็นภูมิรัฐศาสตร์ หรือแม้แต่ในส่วนที่เป็นนโยบายสาธารณะ ผลงานชิ้นล่าสุดของอาจารย์

ปิติที่มีชื่ออันติดหูว่า “Amidst the New World Order ไทยในระเบียบโลกใหม่” (2565) จึงเป็นบทสะท้อนจากผลการทำงานในช่วงต้นที่ถูกปรุงแต่งมาเป็นหนังสือเล่มนี้ อย่างลงตัว ในส่วนของชื่อหนังสือ อาจารย์ปิติมีเจตนาที่ชัดเจนในการทำให้ผู้อ่านเห็นว่า “รัฐไทย” เป็นตัวเอกของหนังสือเล่มนี้ และตัวแสดงที่เรียกว่ารัฐไทยนี้ มีภารกิจที่สำคัญ ในการออกแบบยุทธศาสตร์หรือกำหนดนโยบายต่างประเทศให้มีความชัดเจนและตอบ โจทย์ความอยู่รอดและการพัฒนาของประเทศ ท่ามกลาง “ระเบียบโลกใหม่” ที่กำลัง ดำเนินไป ชื่อหนังสือเล่มนี้จึงเปรียบเสมือนใบโปสเตอร์ภาพยนตร์สักเรื่องหนึ่งที่ชวนให้ ผู้อ่านติดตามและตั้งคำถามอย่างน้อยสองคำถามโดยพลันได้แก่ คำถามแรกคือ ระเบียบ โลกคืออะไรมีความหมายอย่างไร ระเบียบโลกมีกระบวนการทำงานอย่างไร และมี ปฏิสัมพันธ์ต่อรัฐต่าง ๆ อย่างไร และคำถามที่สอง คือ รัฐไทยในปัจจุบันมีสถานะ อย่างไร มีความพร้อมในการรับมือกับระเบียบโลกอย่างไร และมีพลังทำลายอะไร ในการออกแบบยุทธศาสตร์ท่ามกลางระเบียบโลกใหม่

สำหรับข้าพเจ้าแล้ว คำว่า “ระเบียบโลก” หมายถึง แนวทางปฏิบัติ กฎเกณฑ์ และธรรมเนียมในระดับระหว่างประเทศที่ถูกออกแบบและกำหนดขึ้นโดยประเทศ มหาอำนาจที่ศูนย์กลางของระบบทุนนิยมโลก ในการทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมี แนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน มีพฤติกรรมเดียวกัน และมีนโยบายทั้งภายในประเทศ และนโยบายการต่างประเทศที่สอดคล้องกับกระบวนการทำงานของระบบทุนนิยมโลกใน ช่วงเวลานั้น ๆ เครื่องมือที่สำคัญของประเทศมหาอำนาจในการผลักดันระเบียบโลกนี้ ได้ดำเนินการผ่านองค์กรโลกบาลที่สำคัญในแต่ละยุคสมัย ตัวอย่างที่สำคัญเช่น หาก เป็นระเบียบโลกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลาง องค์กรโลกบาลที่ทำหน้าที่ใน การผลักดันระเบียบโลกปรากฏให้เห็นผ่านการทำงานของกองทุนการเงินระหว่าง ประเทศ ธนาคารโลก และองค์การการค้าโลกนั่นเอง (จักรี ไชยพินิจ, 2556) ในฐานะที่ รัฐไทยซึ่งเป็นตัวแสดงที่อยู่ภายใต้ระเบียบโลกในห้วงเวลาต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมี

บทบาทในการ “รับมือ” กับข้อกำหนดและแนวทางต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับระเบียบโลกที่เข้ามาในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าประเทศต่าง ๆ ล้วนอยู่ภายใต้ระเบียบโลกเดียวกัน แต่ผู้กำหนดนโยบายระดับสูงอาจมีมุมมองหรือระบบวิธีคิดในการรับมือที่ต่างกัน และนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่แตกต่างกันได้ ตัวอย่างที่สำคัญเช่น ไทยและอินเดียเป็นสองประเทศที่อยู่ภายใต้ระเบียบโลกเสรีนิยมใหม่เช่นเดียวกัน แต่วิธีการที่รัฐบาลใช้ในการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญากลับแตกต่างกัน เป็นต้น (จากรี ไชยพินิจ, 2563)

ในการเปิดอภิปรายประเด็นว่าด้วย “ระเบียบโลกใหม่” และบทบาทของ “รัฐไทย” ในหนังสือเล่มนี้ อาจารย์ปิติได้แบ่งโครงสร้างในการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน จำนวน 20 บท อันประกอบไปด้วย

- ส่วนที่หนึ่ง มีชื่อว่า “Introduction” อันเป็นบทนำของหนังสือในการกำกับทิศทางของเนื้อหาและกรอบแนวคิดของการวิเคราะห์ (บทที่ 1-3)
- ส่วนที่สอง มีชื่อว่า “Through the Power” อันเป็นการสำรวจพลังอำนาจของชาติต่าง ๆ ในปัจจุบัน (บทที่ 4-12)
- ส่วนที่สาม มีชื่อว่า “Thailand Amidst the New World Order” อันเป็นการอธิบายถึงบทบาทของไทยท่ามกลางระเบียบโลกใหม่ในปัจจุบัน (บทที่ 13-18)
- ส่วนที่สี่ มีชื่อว่า “The Future Backcasting” อันเป็นการประเมินถึงท่าทีของไทยในอนาคตต่อไป (บทที่ 19-20)

1. Introduction

เนื้อหาในส่วนที่หนึ่งนี้ อาจารย์ปิติได้ออกแบบให้เป็น “บทนำ” ของหนังสือที่ทำหน้าที่ในฐานะโครงสร้างที่มากำกับ “การเดินเรื่อง” ของเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ภายใน

เล่ม เนื้อหาในส่วนนี้แบ่งออกเป็น 3 บท (บทที่ 1-3) เพื่อการอธิบายคำว่า “ระเบียบโลก” (บทที่ 1) การอธิบายเครื่องมือที่ใช้ในการมองอนาคต (บทที่ 2) และการให้ภูมิหลังของพัฒนาการระเบียบโลกจากอดีตถึงปัจจุบัน (บทที่ 3) ทั้งสามบทนี้มีคุณค่าแก่ผู้อ่านที่อาจไม่คุ้นชินกับวิธีการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองโลก หรืออาจเป็นนักวิชาการที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงรัฐศาสตร์แต่สนใจในวิธีการเล่าเรื่องแบบการเมือง หรือแม้แต่ผู้อ่านที่อยู่ในแวดวงนี้อยู่แล้ว แต่ต้องการเข้าใจวิธีการมองระเบียบโลกของอาจารย์ปิติ เนื้อหาส่วนนี้จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อนักอ่านทุกกลุ่ม

ในการเปิดอภิปรายประเด็นระเบียบโลก อาจารย์ปิติชี้ชวนให้ผู้อ่านพิจารณาลักษณะเชิงกายภาพของ “ภูมิรัฐศาสตร์” (geopolitics) โลกที่เป็นตัวสะท้อนความสัมพันธ์และดุลยภาพอำนาจในการเมืองระหว่างประเทศ นักวิชาการบางท่านให้ความสำคัญกับอาณาเขต พื้นที่ ที่ตั้ง รูปร่าง ภูมิอากาศ และพรมแดน ในขณะที่บางท่านให้น้ำหนักกับความสามารถของภูมินั้นในการยึดโยงเข้าสู่พื้นที่ยูเรเชีย (Eurasia) ในฐานะที่เป็นดินแดนใจกลางโลก (Heartland) ในขณะที่บางท่านเสนอว่า แทนที่จะให้ความสำคัญกับดินแดนใจกลางโลก รัฐที่สามารถครอบครองดินแดนชายขอบและมหาสมุทรเพื่อปิดล้อมดินแดนใจกลางโลกได้ นับเป็นภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญกว่า ในแง่นี้ อาจารย์ปิติจึงเสนอให้ใช้กรอบในการพิจารณาอาณาบริเวณศึกษาที่เป็นการผสมผสานความเป็นสหสาขาวิชา (multidisciplinary) ระหว่างเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และรัฐศาสตร์ หรือที่เรียกว่า “ภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจ” (Geopolitical Economy) เครื่องมือสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้คือ กระบวนการวิเคราะห์ตามแนวทางศึกษาอนาคตศาสตร์ (Future Studies) และขั้นตอนการสร้างภาพอนาคตทางยุทธศาสตร์ (Strategic Futures Foresight) โดยมีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่ “อนาคตที่คาดหวังให้เกิดขึ้น” (Preferable Futures)

ในส่วนสุดท้ายของเนื้อหาในบทนำนี้ อาจารย์ปิติได้วางภาพของประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกให้แก่ผู้อ่านเพื่อเป็นฐานในการไปสู่การทำความเข้าใจปัจจุบันและการวิเคราะห์อนาคต อาจารย์ปิติใช้วิธีการอภิปรายระเบียบโลกผ่านประวัติศาสตร์ของ “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” จากยุค 1.0 ไปสู่ยุค 4.0 กล่าวคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมได้มีพัฒนาการจากการแบ่งงานกันทำและความชำนาญเฉพาะด้าน (ค.ศ.1760-1840) ไปสู่การผลิตขนาดใหญ่และการประหยัดต่อขนาด (ค.ศ.1870-1914) ไปสู่การพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์และแขนกลอุตสาหกรรม (ค.ศ.1970-2010) ก่อนการเข้าสู่ยุคปัจจุบันอันเป็นการเชื่อมโยงของโลกกายภาพและโลกไซเบอร์เข้าด้วยกัน ข้อเสนอสำคัญของอาจารย์ปิติทำให้ผู้อ่านสามารถใช้ “จินตนาการ” ในการวิเคราะห์ไปข้างหน้าได้ว่า บริบทของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุค 4.0 นี้ได้กลายมาเป็นโครงสร้างสำคัญที่ทำให้ตัวแสดงต่าง ๆ ในโลกมีท่าทีและปฏิกิริยาตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้แตกต่างกันออกไป

2. Through the Power

เนื้อหาในส่วนที่สองของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนใช้คำว่า “Through the Power” อันหมายถึง การสำรวจ “ผู้เล่นสำคัญ” ต่าง ๆ ในโลกในฐานะตัวแสดงที่มีพลังอำนาจในการกำหนดทิศทางของระเบียบโลก เนื้อหาในส่วนนี้แบ่งออกเป็น 9 บท (บทที่ 4-12) ให้ครอบคลุมตัวแสดงสำคัญในโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองโลกได้แก่ สหรัฐอเมริกา (บทที่ 4 และบทที่ 5) จีน (บทที่ 6 และบทที่ 7) สหภาพยุโรปและรัสเซีย (บทที่ 8) สหราชอาณาจักร (บทที่ 9) ญี่ปุ่น (บทที่ 10) อินเดียและอ่าวเบงกอล (บทที่ 11) และไทยและประชาคมอาเซียน (บทที่ 12) เป้าหมายหลักของเนื้อหาในส่วนที่สองนี้คือความพยายามในการ “คลี่” ให้เห็นถึงบทบาทของตัวแสดงสำคัญว่า หากเราพิจารณาในประเด็นระเบียบโลกแล้ว จำเป็นต้องมีตัวแสดงใดเข้ามามีบทบาทด้วย

ในประเด็นนี้ การที่อาจารย์ปิติเลือกใช้คำว่า “ผู้เล่นสำคัญ” ในเวทีระหว่างประเทศนับเป็นการดึงอรรถรสของผู้อ่านให้เพิ่มขึ้นอย่างมาก แทนที่เราจะพิจารณาประเทศและรัฐต่าง ๆ ในแบบที่เป็นตัวแสดงทางการเมืองในตำราความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเล่มอื่น สำหรับข้าพเจ้าแล้ว การเป็นผู้เล่นสำคัญนี้ ทำให้ข้าพเจ้าคิดถึง “ทฤษฎีเกม” (Game Theory) อันเป็นรูปแบบหนึ่งของการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เชื่อว่าการตัดสินใจของแต่ละฝ่ายเปรียบเสมือนกับเกมบนกระดาน โดยที่เกมนั้น “ฝ่ายเรา” ต้องคาดเดา “ฝ่ายอื่น” ว่าจะตัดสินใจอย่างไร และจะเดินหมากบนเกมนั้นอย่างไร ประเด็นที่สำคัญคือ ผู้เล่นเหล่านี้มีบทบาทในการสร้างและออกแบบระเบียบโลกที่ส่งผลต่อรัฐไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในภาพรวมของประเด็นว่าด้วย “ตัวแสดงหลัก” หรือ “ผู้เล่นสำคัญ” ในระเบียบโลกนี้ อาจารย์ปิตินำเสนอให้เห็นว่า สหรัฐอเมริกาในฐานะศูนย์กลางของการออกแบบระเบียบโลกกำลังเผชิญกับแรงท้าทายรอบด้านจากตัวแสดงต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรัฐและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ บริษัทข้ามชาติ หรือภาคประชาสังคมนับตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ 2010 เป็นต้นมา ผลที่ตามมาคือทำให้สหรัฐอเมริกากำลังพบกับสภาวะถดถอยอย่างรุนแรง นอกจากนี้ การบริหารงานในยุคของทรัมป์ยังเร่งเร้าให้สหรัฐอเมริกาต้องเผชิญกับปัญหาที่หนักขึ้นได้แก่ ความสัมพันธ์กับอาเซียนที่ตกต่ำลง การจัดการกับความตึงเครียดในคาบสมุทรเกาหลี ความขัดแย้งกับอิหร่านในด้านความมั่นคง และการถดถอยของอิทธิพลสหรัฐอเมริกาในตะวันออกกลาง ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสถานะของสหรัฐอเมริกาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในทางตรงกันข้าม ฟากฝั่งจีนกลับแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจตามลำดับผ่านกลยุทธ์แบบต่าง ๆ อันได้แก่ หลักการบริษัทบริบาล (CSR) การเลือกคนให้ถูกกับสถานการณ์ การตั้งเป้าหมายความก้าวหน้าด้วยการเทียบเคียงกับตัวแบบความสำเร็จอื่น การบริหารงานโดยเน้นผลสัมฤทธิ์ การปรับเปลี่ยนชุดกติกาไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การใช้บริษัทบริบาล

เพื่อจัดการกับความไม่แน่นอน และการกระจายอำนาจการตัดสินใจบนข้อมูลที่แม่นยำมากที่สุด อาจารย์ปิติกู้ให้เห็นว่า หากเปรียบว่าจีนคือบริษัทเอกชนแล้ว ก็เป็นบริษัทเอกชนที่ประสบความสำเร็จจากวิสัยทัศน์และความสามารถในการปรับตัว ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจีนจึงประสบความสำเร็จอย่างมากในการรับมือกับสถานการณ์ระบาดของโควิด-19 ตามที่วามานี้ ในขณะที่สหรัฐอเมริกากำลังอยู่ในช่วงขาลง สวนทางกับจีนที่กำลังเร่งเครื่องแข่งหน้าขึ้นมา ประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียนจึงจำเป็นต้องจับจังหวะและกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทนี้ให้ได้

สำหรับนักอ่านที่สนใจบทบาทของตัวแสดงอื่นตามที่ได้กล่าวข้างต้น นอกเหนือจากสหรัฐอเมริกาและจีน บทบาทของตัวแสดงอื่นก็นับว่ามีบทบาทสำคัญในการจัดแถวระหว่างประเทศเช่นกัน และเป็นสิ่งที่ไทยต้องเรียนรู้ว่าประเทศต่าง ๆ นั้น กำหนดท่าทีของตนเองอย่างไร อ่านสถานการณ์อย่างไร และเลือกดำเนินนโยบายออกมาในทิศทางใด

3. Thailand Amidst the New World Order

เนื้อหาในส่วนที่สามนี้อาจถือได้ว่าเป็นหัวใจของหนังสือเล่มนี้ ในขณะที่เนื้อหาในส่วนที่หนึ่งทำหน้าที่ในการเป็นโครงสร้างกำกับทิศทางของเนื้อหา และส่วนที่สองทำหน้าที่ในการฉายให้เห็นถึงโครงสร้างของมหาอำนาจที่มีบทบาทในการกำหนดระเบียบโลก เนื้อหาในส่วนที่สามนี้ทำหน้าที่ในการชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยกำลังถูกผนวกให้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ต่อการดำเนินนโยบายของผู้เล่นสำคัญของโลกอย่างไร กล่าวคือ อาจารย์ปิติกู้ให้ชี้ให้เห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจโลกในเนื้อหาส่วนที่สองได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์และภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจใหม่ บริบททั้งสองส่วนได้นำมาซึ่งความจำเป็นในการที่รัฐไทยต้องเตรียม “ยุทธศาสตร์” ในการรับมือการก่อตัวของปฏิสัมพันธ์สามส่วนได้แก่ (1) ความริเริ่มแถบและเส้นทางของจีน (China's One

Belt, One Road Initiative) (2) ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของสหรัฐอเมริกา (the US' Indo-Pacific Strategy) และ (3) ภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจโลกแบบไซเบอร์ (Cyber-Physical World)

หากข้าพเจ้าลองจัดลำดับของเนื้อหาในส่วนที่สาม จำนวน 6 บท (บทที่ 13-18) นี้ใหม่ อาจทำให้แบ่งเนื้อหาออกได้เป็นสองส่วนหลัก ดังนี้ ส่วนแรก หากนำเอาเนื้อหาของบทที่ 13 บทที่ 14 และบทที่ 17 มาร้อยเรียงเข้าด้วยกัน ผู้อ่านย่อมได้ อรรถรสอันดีมาในการเห็นภาพของผู้เล่นในภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจโลกในยุคปัจจุบัน (บทที่ 14) ที่นำไปสู่การตอบสนองต่อปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ในฐานะระเบียบโลกที่ดำเนินอยู่ (บทที่ 13) โดยชี้ให้เห็นว่าไทยและอาเซียนจะร่วมกันรับมือกับปรากฏการณ์เหล่านี้ได้อย่างไร (บทที่ 17) บทบาทของตัวแสดงเหล่านี้มีผลกระทบอย่างมากต่อโลกาภิวัตน์ ในฐานะโครงสร้างระเบียบโลกเก่าที่ดำเนินอยู่เป็นเวลานาน อาจารย์ปิติได้อธิบาย ระเบียบโลกเก่านี้ผ่านข้อเสนอของจอห์น วิลเลียมสัน (John Williamson) ฟรานซิส ฟูกูยามา (Francis Fukuyama) ซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) และ อมิตาฟ อชาเรีย (Amitav Acharya) ข้อเสนอของปรมาจารย์เหล่านี้ทำให้ผู้อ่านได้ภาพของฉันทามติของตะวันตกที่ทำให้เห็นบทบาทนำของสหรัฐอเมริกาในเวทีโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการวางกฎเกณฑ์สำหรับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ระเบียบโลกเหล่านี้มาพร้อมกับการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การปรับลดกฎระเบียบภายในประเทศ และการคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ การดำเนินไปของ ระเบียบโลกที่วุ่นวายผลักดันให้สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนบทบาทอำนาจชั่วคราวในการสร้าง สันติภาพและการพัฒนาพร้อมกับการวางกฎเกณฑ์สำคัญผ่านกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก และองค์การการค้าโลก อย่างไรก็ตาม ระเบียบโลกที่ดำเนินอยู่ต้องถูกท้าทาย โดยตัวแสดงอื่นที่ไม่เห็นด้วยกับระบบทุนนิยมโลกและสหรัฐอเมริกาจะต้องเผชิญกับ สถานะถดถอย พลวัตเหล่านี้ดำเนินไปท่ามกลางความสลับซับซ้อนทางเศรษฐกิจ สังคม

และวัฒนธรรม ตลอดจนข้อถกเถียงว่าจีนจะก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่งแทนที่สหรัฐอเมริกาได้หรือไม่

อย่างไรก็ดี ในช่วงครึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่นสำคัญต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิด “ห่วงโซ่มูลค่าระดับนานาชาติ” (Global Value Chains) ขึ้น ห่วงโซ่ดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการทำงานของการสร้างวัตถุดิบ การนำเข้าวัตถุดิบ การแปรรูปวัตถุดิบ ไปจนถึงการส่งออกวัตถุดิบ อาจารย์ปิติเสนอว่า ห่วงโซ่นี้เป็นการเชื่อมโยงห่วงโซ่ในระดับภูมิภาคเข้าด้วยกันโดยภูมิภาคที่ได้ประโยชน์อย่างมากคือ ภูมิภาคอเมริกาเหนือ ภูมิภาคยุโรป และภูมิภาคเอเชียตะวันออก การระบาดของโควิด-19 ได้กระทบต่อห่วงโซ่มูลค่านี้โดยตรง ผลที่ตามมาคือ ห่วงโซ่มูลค่าของโลกได้แบ่งออกเป็นสองส่วนนั่นคือ ห่วงโซ่ตะวันตกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลาง และห่วงโซ่ตะวันออกที่จีนเป็นศูนย์กลาง เมื่อเป็นเช่นนี้ไทยจึงจำเป็นต้องมีนโยบายที่ชาญฉลาดในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ กล่าวคือ ในฐานะที่ภูมิรัฐศาสตร์ของไทยและอาเซียนมีจุดเด่นที่มีการมี GDP ขนาดใหญ่ ประชากรจำนวนมาก แรงงานมหาศาล และทรัพยากรที่มีคุณค่า ดังนั้น โจทย์ที่สำคัญคือ ไทยและอาเซียนจะวางตัวอย่างไรท่ามกลางบริบทที่มหาอำนาจทั้งสองฝั่งซีกโลกต้องการได้อาเซียนเป็นสะพานเชื่อมเศรษฐกิจโลก

ในส่วนถัดมาของเนื้อหาส่วนที่สอง หากผู้อ่านร้อยเรียงเนื้อหาของบทที่ 15 บทที่ 16 และบทที่ 18 เข้าด้วยกัน ผู้อ่านจะได้ภาพของผลลัพธ์ในปฏิสัมพันธ์ของประเศมหาอำนาจโลกใน 3 เรื่องได้แก่ หนึ่ง ความริเริ่มแถบและเส้นทางของจีน (บทที่ 15) สอง ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของสหรัฐอเมริกา (บทที่ 16) และ สาม ภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจโลกแบบไซเบอร์ (บทที่ 18) กล่าวคือ ในส่วนของความริเริ่มแถบและเส้นทางของจีน นับเป็นความพยายามในการขยายอิทธิพลของจีนต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองโลก ในช่วงแรก โครงการที่ว่านี้เป็นเพียงการเชื่อมโยงท่าเลยุทธศาสตร์ในลักษณะของเส้นทางสายไหม (Silk Road Economic Belt) เข้าไว้

ด้วยกัน แต่พอถึงปี ค.ศ. 2017 ได้มีการยกระดับให้โครงการนี้ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงเศรษฐกิจจีนออกไปยัง 3 ทิศทาง 4 ระเบียงเศรษฐกิจ (ทิศตะวันออก ได้แก่ ระเบียงเศรษฐกิจสะพานดินแดนยูเรเชียใหม่ และระเบียงเศรษฐกิจจีน-เอเชียกลาง-เอเชียตะวันตก ทิศเหนือ ได้แก่ ระเบียงเศรษฐกิจจีน-มองโกเลีย-รัสเซีย และทิศใต้ ได้แก่ ระเบียงเศรษฐกิจจีน-อินโดจีน) จากจุดเริ่มต้นนี้ได้นำไปสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและโครงการเศรษฐกิจอื่นอีกมหาศาล และเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงยุทธศาสตร์จีนในการขยายตัวจากพื้นที่ดินแดนใจกลางโลก (Heartland) ไปสู่ภูมิภาคภายนอกนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มหายุทธศาสตร์ของจีนนี้ก็กลับถูกปิดล้อมด้วยสหรัฐอเมริกาผ่านยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก อาจารย์ปิติชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกาในการปิดล้อมจีนอย่างเป็นขั้นเป็นตอนโดยเริ่มตั้งแต่ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 2017 ต่อด้วยการวางกองบัญชาการสหรัฐอเมริกาทะเลอินโด-แปซิฟิกในปี ค.ศ. 2018 ตามมาด้วยการวางยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกในปี ค.ศ. 2019 ไปสู่การสร้างภาคีสถาปัตยกรรมกับยุทธศาสตร์ออคัสในปี ค.ศ. 2021 และกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจอินโด-แปซิฟิกเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในปี ค.ศ. 2022 กล่าวได้ว่า ยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาที่ดำเนินไปนี้ส่งผลให้ไทยและอาเซียนอยู่ท่ามกลางแนวปะทะระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ซึ่งนั่นเป็นโจทย์ที่ทำให้รัฐไทยต้องออกแบบท่าทีและยุทธศาสตร์อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ดี ในบทสรุปท้ายของเนื้อหาส่วนที่สามนี้ อาจารย์ปิติได้ย้ำเตือนให้ผู้อ่านต้องนึกคิดว่า การออกแบบยุทธศาสตร์ของไทยในระเบียบโลกใหม่กลับมีเงื่อนไขเพิ่มขึ้นมา นั่นคือ การก่อตัวของภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจโลกแบบไซเบอร์ อันหมายถึงการทำงานของเทคโนโลยีหลัก 4 ส่วนอันประกอบไปด้วย บล็อกเชน (Blockchain) สกุลเงินดิจิทัลและคริปโต (Digital Currency and Cryptocurrency) เอ็นเอฟที (Non-Fungible Token) และโลกเสมือน (Metaverse) องค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนนี้เป็น

ปัจจัยเร่งเร้าในการเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจใหม่ที่ทำให้นโยบายของแต่ละประเทศต้องเปลี่ยนแปลงไป ความเปลี่ยนแปลงใหม่ได้แก่ การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีควอนตัม 2.0 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและบริโภคพลังงานแบบใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในความมั่นคงของชาติไปสู่การสงครามผสมผสาน (Hybrid Warfare) เจื่อนไขเหล่านี้ทำให้รัฐไทยไม่สามารถล่าช้าได้ในการสร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อรับมือกับบริบทใหม่ที่เกิดขึ้น

4. The Future Backcasting

เนื้อหาที่ส่วนสุดท้ายนี้เป็นการอธิบายถึงทิศทางในอนาคตว่า รัฐไทยควรมีระบบวิธีคิดในการรับมือกับระเบียบโลกใหม่อย่างไร คำว่า “Backcasting” ที่ปรากฏในชื่อส่วนของเนื้อหา นี้ หมายความว่า การถอยหลังหนึ่งก้าวเพื่อเตรียมไปสู่การก้าวไปข้างหน้าทีละก้าว การเลือกใช้คำนี้ของอาจารย์ปิติจึงทำให้ผู้อ่านย่อมเห็นภาพตามว่า ไทยต้องมี “หลังพิง” เพื่อเป็นหลักค้ำยันในการกระโจนไปข้างหน้าอย่างก้าวกระโดดได้ด้วยเหตุนี้ เนื้อหาทั้งสองบท (บทที่ 19 และบทที่ 20) จึงต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในโลกยุคปัจจุบันที่รัฐไทยต้องเผชิญหน้า (บทที่ 19) โดยที่ไทยต้องมีจุดยืนที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การสร้างอำนาจต่อรองในอนาคตให้ได้ (บทที่ 20)

ในส่วนของความท้าทายในระเบียบโลกใหม่นั้น อาจารย์ปิติชี้ชวนให้ผู้กำหนดนโยบายและผู้อ่านตระหนักว่ารัฐไทยกำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง การกระชากเปลี่ยนทางเทคโนโลยี (Disruptive Technology) อันหมายถึงการที่ผลพวงจากการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ไปก่อให้เกิดการเชื่อมโยงของเทคโนโลยีหลัก 4 ส่วนคือ บล็อกเชน สกุลเงินดิจิทัลและคริปโต เอ็นเอฟที และโลกเสมือน การพัฒนาตัวเองแบบก้าวกระโดดของเทคโนโลยี

เหล่านี้ส่งผลให้รัฐไทยต้องเตรียมความพร้อมให้แก่ประชากรในด้านความฉลาดรู้ทางดิจิทัล (Digital Literacy) ความพร้อมนี้เป็นเพียงวิธีเดียวในการทำให้รัฐไทยอยู่ในฐานะผู้ที่รับมือได้มากกว่าผู้ที่ถูกระชากท่ามกลางพลวัตของเทคโนโลยีเหล่านี้

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงในระบบโลจิสติกส์ของโลก (Global Logistics) กล่าวคือ โลกในช่วงการระบาดของโควิดส่งผลให้ระบบการขนส่งสินค้าได้รับผลกระทบอย่างมากจากการขาดแคลนตู้สินค้าหรือค่าธรรมเนียมในการขนส่งที่สูงมาก ประกอบกับสถานการณ์ความตึงเครียดในทะเลจีนใต้ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนได้ส่งผลให้ระบบโลจิสติกส์ของโลกได้รับผลกระทบโดยตรง สถานการณ์ในภูมิภาคที่ดำเนินไปนี้ กลายมาเป็นโจทย์ที่ทำให้รัฐไทยต้องหาพื้นที่เล่นที่ได้ประโยชน์ อาทิ การพัฒนาระบบขนส่งแบบรางผ่านรถไฟความเร็วสูง หรือการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจต่าง ๆ ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อรัฐไทย

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของห่วงโซ่มูลค่าระดับนานาชาติ (Global Value Chains) อันหมายถึงการที่ห่วงโซ่มูลค่าในระดับระหว่างประเทศกำลังฟื้นตัวขึ้นจากสถานการณ์โควิด แต่การฟื้นตัวนี้อยู่ในโครงสร้างแบบใหม่ที่ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ จากเดิมมูลค่าการค้าโลกกระจุกตัวอยู่ที่การค้าระหว่างจีน-สหรัฐอเมริกา-สหภาพยุโรปเป็นสำคัญ แต่หลังสถานการณ์โควิด มีการคาดการณ์ว่าประชาคมอาเซียนจะทำหน้าที่เป็นพื้นที่รองรับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างฐานการผลิตและการลงทุนของโลก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จึงเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายให้กับรัฐไทยว่าจะเชื่อมโยงพื้นที่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรปเข้าด้วยกันได้อย่างไร

ประการที่สี่ การเกิดขึ้นของวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) กล่าวคือ ในความเข้าใจของคนส่วนใหญ่แล้วคำว่าวิถีชีวิตใหม่อาจนึกภาพถึงการทำงานแบบออนไลน์หรือการเว้นระยะห่างทางสังคม แต่อาจารย์ปิติได้ให้ภาพของวิถีชีวิตใหม่ที่มี

ความเป็นมหากคกว่านั้น นั่นคือ การที่สหภาพยุโรปยังคงไว้ซึ่งบทบาทในการกำหนดบรรทัดฐานและมาตรฐานเพื่อรับมือกับวิกฤตสภาวะแวดล้อม อาทิ การคำนวณอัตรา การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการผลิตสินค้า หรือการกำหนดการเสียภาษีและใบรับรองคาร์บอน มาตรการเหล่านี้ย่อมส่งผลให้ต้นทุนการค้าระหว่างประเทศต้องปรับตัวสูงขึ้น นอกจากนี้ วิถีชีวิตใหม่ยังนำไปสู่การที่แต่ละประเทศต้องปรับตัววิธีการเก็บภาษีต่อกิจกรรมการเดินทางและการค้าใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำธุรกรรมแบบออนไลน์

และประการสุดท้าย การเปลี่ยนแปลงในมิติสังคมเศรษฐกิจจากปัจจัยภายในประเทศ (Socio-Economics) อันหมายถึง การที่รัฐไทยเป็นประเทศที่มีปัญหาเชิงโครงสร้างสองส่วนหลัก อันได้แก่ ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้และการเข้าถึงทรัพยากร และการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแบบเต็มตัว ปัญหาเชิงโครงสร้างนี้อาจกลายเป็นข้อจำกัดของการจัดการกับความท้าทายในข้างต้นได้

ในการรับมือกับความท้าทายข้างต้น อาจารย์ปิติได้สร้างข้อเสนอแนะ 3 แนวทางเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปประเทศไทยในระเบียบโลกใหม่ อันประกอบไปด้วยหนึ่ง การพัฒนามิติทรัพยากรมนุษย์และแนวคิดให้เข้าใจถึงตำแหน่งแห่งที่ของไทยในเวทีโลกและการพัฒนาทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 สอง การพัฒนามิติโครงสร้างพื้นฐานเพื่อดึงดูดการค้าการลงทุนได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม การพัฒนาโครงสร้างโลจิสติกส์ที่เชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และการพัฒนามิติกฎระเบียบด้วยการทำยุทธศาสตร์การบูรณาการเศรษฐกิจการค้าการลงทุน และความตกลงทางการค้า ตลอดจนการปฏิรูปกฎหมายเพื่อยกระดับความเป็นธรรมาภิบาลให้สูงขึ้น เนื้อหาในส่วนที่สี่ของหนังสือเล่มนี้ อาจารย์ปิติจึงเติมเต็มผู้อ่านด้วยความท้าทายและทางออกที่รัฐไทยต้องถุคคิดได้อย่างเป็นรูปธรรม

5. บทส่งท้ายปริทัศน์

จากการปริทัศน์หนังสือที่ข้าพเจ้าได้นำเสนอมาทั้งหมดนี้ กล่าวได้ว่า อาจารย์ปิติได้เปิดประเด็นให้เห็นถึงโครงสร้างในระบบระหว่างประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความท้าทายของประเทศไทย ปัญหาที่ทำให้ไทยต้องเร่งจัดการ และปิดท้ายที่ข้อเสนอแนะในการรับมือ นั้น เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้จึงเปรียบเสมือนเป็น “คัมภีร์” ที่นำมาสู่การกระตุ้นเตือนให้ผู้กำหนดนโยบายระดับสูงและนักอ่านทุกท่านที่มีความตื่นตัวว่า ถึงเวลาแล้วที่เราต้องเร่งหา “วิธีการ” ในการรับมือในระเบียบโลกที่กำลังจะ “กระซก” พวกเราอย่างรุนแรงไปพร้อมกัน คุณูปการของหนังสือเล่มนี้จึงไม่เป็นเพียงหนังสือที่เหมาะสมกับนักรัฐศาสตร์เท่านั้น หากแต่นักเศรษฐศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ นักนโยบายสาธารณะ หรือแม้แต่บุคคลทั่วไปที่สนใจใน “พลวัตของการเมืองโลก” ย่อมไม่ควรพลาดหนังสือเล่มนี้ด้วยประการทั้งปวง

ประเด็นที่ข้าพเจ้าเห็นว่า หนังสือเล่มนี้อาจยังไม่ได้ “คลี่” ออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนคือ ระเบียบโลกภายนอกนั้นส่งผลต่อท่าทีของตัวแสดงภายในประเทศไทยอย่างไรบ้าง และตัวแสดงเหล่านั้นมีปฏิสัมพันธ์หรือท่าทีต่อโครงสร้างภายนอกอย่างไรบ้าง อย่างไรก็ดี ข้อวิพากษ์ของข้าพเจ้านี้ อาจไม่ยุติธรรมนักกับเป้าหมายหลักของหนังสือเล่มนี้ที่ต้องการตอกย้ำให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญของการดำรงอยู่ของระเบียบโลกที่เป็นทั้ง “โอกาส” และ “ข้อจำกัด” ของรัฐไทยในการเลือกดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองต่อโครงสร้างดังกล่าวอย่างมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ท่านอาจเป็นนักรัฐศาสตร์หรือนักอ่านที่สนใจในเมืองไทยในมิติภายในประเทศแล้ว หนังสือเล่มนี้ย่อมมีคุณค่าต่อการทำให้ท่านเห็นว่า ตัวแสดงการเมืองภายในประเทศต้องเตรียมรับมือกับประเด็นใดบ้าง และสำคัญที่สุดคือ ปรากฏการณ์ของการเมืองระหว่างประเทศส่งผลต่อการเมืองภายในประเทศโดยตรง ซึ่งนั่นหมายความว่า การทำความเข้าใจกับ

ระเบียบโลกที่กำลังดำเนินไป และกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ย่อมเป็นเงื่อนไขที่ปฏิเสธไม่ได้ในกระบวนการพัฒนาประเทศไทย

บรรณานุกรม

จักรี ไชยพินิจ. (2556). “Book Review: Unholy Trinity: The IMF, World Bank, and WTO By Richard Peet”. วารสารการเมือง การบริหาร และ กฎหมาย 5(1): 173-185.

_____. (2563). “เสรีนิยมใหม่กับระบบทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศอินเดีย: ศึกษากรณีกฎหมายสิทธิบัตรในประเทศอินเดียและบทเรียนสู่ประเทศไทย”. วารสารชุมชนวิจัยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 14(4): 37-51.

ปิติ ศรีแสงนาม. (2565). *Amidst the New World Order ไทยในระเบียบโลกใหม่*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.